

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 1 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και
Θρησκευμάτων

« Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά,
στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή »

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδάτος Γεώργιος
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα
Μπασιτέα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

Προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού (Bullying)

Σταυρούλα Βλάσση, Κωνσταντίνα Μπέκα

doi: [10.12681/edusc.168](https://doi.org/10.12681/edusc.168)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βλάσση Σ., & Μπέκα Κ. (2016). Προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού (Bullying). *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(1), 268–276. <https://doi.org/10.12681/edusc.168>

Προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού (Bullying)

Βλάσση Σταυρούλα
Ψυχολόγος
stvlassi@gmail.com

Μπέκα Κωνσταντίνα
Κοινωνική Λειτουργός
bekakons@hotmail.com

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού που στην Αγγλόφωνη βιβλιογραφία αναφέρεται ως bullying. Όπως κάθε κοινωνικό φαινόμενο, έτσι και ο σχολικός εκφοβισμός μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια του χρόνου και διαμορφώνεται σύμφωνα με τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ποιοτικά και ποσοτικά), τη συχνότητα, την ένταση και τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται. Στα πλαίσια της πρόληψης έχουν εφαρμοστεί προγράμματα για την καταπολέμηση του εκφοβισμού τα οποία δίνουν μία ομοιόμορφη εκπαιδευτική πολιτική για το πρόβλημα και τις διάφορες μορφές του με στόχο την αλλαγή κλίματος του σχολείου μέσω της Κοινωνικό-Οικολογικής προσέγγισης. Μίας ολιστικής προσέγγισης η οποία δρα σε πολλαπλά επίπεδα και οι παρεμβάσεις της αφορούν το σχολικό σύστημα, την οικογενειακή δομή και την τοπική κοινότητα.

Λέξεις-Κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, θύτης, θύματα, στρατηγικές πρόληψης, διαμεσολάβηση συνομήλικων

Abstract

The last recent years it is observed that there is a high interest on investigating the phenomenon of bullying, specifically at the school field, on which topic will be analyzed briefly below. As every social phenomenon, bullying is also changing throughout the years and formed as well according to it's own special characteristics (qualitatively and quantitatively), such characteristics would be the frequency, intensity and the forms in which it appears. Within the framework of prevention there are many programs in use that help fighting against bullying by providing a uniform education policy regarding this issue and the various forms of it by having as a main goal the change of school environment via a Socio-Ecological Approach. This kind of approach can act at multiple levels and interventions concerning the school system, the family structure and the local community.

Keywords: bullying, bullies, victims, strategies prevention, peer mediation

Ορισμός σχολικού εκφοβισμού

Η βία ή ο εκφοβισμός στα σχολεία δεν αποτελεί κάποιο καινούριο χαρακτηριστικό της εποχής μας κι αυτό αποδεικνύεται μέσα από τα γνωστά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας όπως είναι « Οι περιπέτειες του Τόμας Μπράουν » και ο « Όλιβερ Τουίστ ».

Σαν φαινόμενο, λοιπόν, επισημαίνεται και καταγράφεται την δεκαετία του 1970. Έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί προκειμένου να περιγράψουν με σαφήνεια το

πολύπλευρο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Η ποικιλία αυτών οφείλεται σε παράγοντες που αφορούν ως επί το πλείστον την διαφορετικότητα των πολιτισμικών, πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών της κάθε χώρας και του περιβάλλοντος όπου ζει και αναπτύσσεται ένα παιδί. Ωστόσο την έναρξη της συστηματικής μελέτης του φαινομένου σήμανε η έκδοση του βιβλίου του Dan Olweus *Aggressions in the schools: Bullying and whipping boys* στη Σουηδία το 1978. (Smith@Brain, 2000).

Ο Dan Olweus, διακεκριμένος καθηγητής ψυχολογίας στη Νορβηγία, έπειτα από μακροχρόνιες έρευνες στον χώρο της επιθετικότητας στα σχολεία έδωσε τον εξής ορισμό: « ένας μαθητής / μία μαθήτρια (εκφοβίζεται) θεωρείται θύμα εκφοβισμού, όταν εκτίθεται επανειλημμένα και σε διάρκεια χρόνου σε αρνητικές ενέργειες ενός ή περισσότερων μαθητών οι οποίοι δρουν χωρίς να προκληθούν άμεσα ». Το φαινόμενο του εκφοβισμού χαρακτηρίζεται από τ' ακόλουθα κριτήρια:

- Είναι μία επιθετική συμπεριφορά, η οποία
- πραγματοποιείται κατ' επανάληψη στη διάρκεια του χρόνου
- μέσα σε μία διαπροσωπική σχέση που χαρακτηρίζεται από δυσαναλογία εξουσίας.(Olweus. D. 1993)

Διαφοροποίηση «bullying» με πείραγμα

Τα πειράγματα και οι επιθέσεις μεταξύ των μαθητών διαφοροποιούνται από τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται και αφορούν τόσο στα ποσοτικά και ποιοτικά τους χαρακτηριστικά όσο και στις μορφές που λαμβάνουν καθώς και στη συχνότητα και την ένταση με την οποία εμφανίζονται.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Olweus το «πείραγμα» συμβαίνει μεταξύ φίλων και δεν περιλαμβάνει την πρόκληση πόνου, ψυχολογικού ή σωματικού. Συνήθως, τα παιδιά διασκεδάζουν μεταξύ τους καθώς σταματάει το πείραγμα αμέσως μόλις κάποιος από την παρέα αισθανθεί άσχημα. Το πείραγμα μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε εκφοβισμό αν συνεχίζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα και ιδιαίτερα αν το παιδί αισθάνεται πως το αστείο ξεπερνά τα όρια του παιχνιδιού. (Olweus D. 2009)

Ενδείξεις σχολικού εκφοβισμού

Πολύ σημαντικό ρόλο για την αντιμετώπιση του bullying και την κατάλληλη παρέμβαση του παίζει η έγκαιρη αναγνώριση της ύπαρξης του. Παρόλο που γύρω μας υπάρχει μεγάλη ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού τα παιδιά εξακολουθούν να το αποκρύπτουν από τους γονείς τους.

Για τον λόγο αυτό οι γονείς θα πρέπει να είναι επάγρυπνοι και υποψιασμένοι στις ενδείξεις που κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για το παιδί που εκτίθεται σε μία επιθετική συμπεριφορά. Κάποιες από αυτές είναι: αν το παιδί επιστρέφει στο σπίτι με σκισμένα ρούχα ή χωρίς να έχει μαζί του όλα τα ρούχα του.

Αν αναφέρει πως χάνει τ' αντικείμενα του κι έχει τραυματισμούς, μελανιές και σημάδια που δυσκολεύεται να εξηγήσει πως έγιναν.

Αν παραπονιέται συχνά πως νιώθει άρρωστος ή έχει δυσκολία με τον ύπνο και βλέπει συχνά άσχημα όνειρα.

Αν παρουσιάζει αλλαγές στις διατροφικές του συνήθειες.

Αν προκαλεί αυτοτραυματισμούς.

Αν δεν έχει διάθεση να επικοινωνήσει με τους συμμαθητές του ή να συμμετάσχει σε κοινές δραστηριότητες μαζί τους.

Επίσης αν χάνει το ενδιαφέρον του για τα μαθήματα κι εμφανίζει πτώση της επίδοσης του στο σχολείο.

Αν είναι λυπημένος, μελαγχολικός, θυμωμένος, αγχωμένος και εκφράζει απαξιωτικές σκέψεις για τον εαυτό του.

Αν παρατηρηθεί πως οι φίλοι του λιγοστεύουν και αποφεύγει να πηγαίνει σε μέρη που σύχναζε και αγαπούσε. Γενικότερα το βασικό χαρακτηριστικό που πρέπει να ανησυχήσει τους γονείς είναι ότι όλα μοιάζουν να συμβαίνουν «ξαφνικά» και είναι επαναλαμβανόμενα. Τα συμπτώματα είναι επιδεινούμενα, συνδυαστικά και το παιδί συστηματικά αποφεύγει να δώσει σοβαρές εξηγήσεις για το τί του συμβαίνει. (Πηγή: www.bullyingnoway.gov.au)

Χαρακτηριστικά δράστη σχολικού εκφοβισμού

Ένα κοινό χαρακτηριστικό τόσο για τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού όσο και για τους δράστες είναι τα προβλήματα ψυχοκοινωνικής υγείας που εμφανίζουν σε υψηλότερο ποσοστό απ' ό,τι οι συνομήλικοί τους. Μελετητές του φαινομένου αναφέρουν πως οι bullies προέρχονται από δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, με έντονη την παρουσία βίας είτε ως μέσο επιβολής και διαπαιδαγώγησης εκ μέρους των γονέων (σωματική τιμωρία) είτε ως τρόπο επίλυσης διαφορών μεταξύ των μελών του. Πολλές φορές οι ίδιοι έχουν υπάρξει μάρτυρες ή θεατές περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας. (Αικ. Νεστορίδου, Α. Καρακάση, Θ. Ζαγκάλης, Α. Δασκαλάκη 2010, Σταύρος Π. Κυριακίδης 2007, Κοκκέβη Α., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. 2010)

Σύμφωνα με τον Olweus οι δράστες σχολικού εκφοβισμού αναφέρονται ως: επιθετικοί, παρορμητικοί, σκληροί χωρίς αίσθημα συμπόνιας και ενσυναίσθησης προς τα θύματα τους, υπερδραστήριοι και υπερκινητικοί. Συχνά δίνεται έμφαση στην μυϊκή δύναμη που διαθέτουν, η οποία τους επιτρέπει να υπερτερούν σε επίπεδο φυσικής δύναμης έναντι των θυμάτων τους καθώς και στην αποδοχή τους ως ιδιαίτερα δημοφιλή άτομα μεταξύ των συμμαθητών τους.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό των δραστών σχολικού εκφοβισμού είναι συνήθως οι χαμηλές, κάτω του μέσου όρου σχολικές τους επιδόσεις. (Olweus D. 2009)

Αξίζει να διευκρινιστεί ότι η επιθετικότητα ενός δράστη σχολικού εκφοβισμού διαφοροποιείται ποιοτικά από την συμπεριφορά ενός επιθετικού συνομηλίκου του.

Ένα επιθετικό παιδί δεν κατευθύνει την δράση του απαραίτητα σε συγκεκριμένα άτομα εν συγκρίσει με τον δράστη του σχολικού εκφοβισμού που έχει την ανάγκη να «δημιουργήσει» συγκεκριμένα θύματα. Δηλαδή, κατευθύνει την επιθετικότητα του προς συγκεκριμένα άτομα που διαθέτουν χαρακτηριστικά τα οποία διευκολύνουν την θυματοποίηση τους γεγονός που τους προσφέρει την ικανοποίηση που επιζητούν. (Σταύρος Π. Κυριακίδης 2007)

Συνέπειες της βίας στο άτομο

Οι συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού στο παιδί είναι, σοβαρές, επικίνδυνες και καθοριστικές για την ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη. Αφορούν στα παιδιά-θύματα, τα παιδιά-θύτες καθώς και τα παιδιά-παρατηρητές. Έρευνα στην Ελλάδα έδειξε πως κάποιες φορές οι έφηβοι, οι οποίοι υφίστανται συχνά σχολική βία και εκφοβισμό, σκέφτονται να αυτοκτονήσουν. (Σκαπινάκης και συν. 2011). Η ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στη σχολική βία και την αυτοκτονία επιβεβαιώνεται και από άλλες διεθνείς έρευνες. (Tim Field 2001)

Αναλυτικότερα, ο εκφοβισμός δημιουργεί δυσκολίες προσαρμογής στην καθημερινότητα του παιδιού καθώς και πολλές διαταραχές στην συμπεριφορά. (Kochenderfer-Ladd&Skinner 2002, Solberg&Olweus 2003) Καταπνίγει την ανάπτυξη εμπιστοσύνης και συναισθηματικής επένδυσης του ατόμου με το στενό και ευρύτερο περιβάλλον του. Παρουσιάζει διαταραχή του μετατραυματικού άγχους (post traumatic stress disorder) και διαταραχές στην ανάπτυξη και την διάθεση του ατόμου. Κυριαρχούν συναισθήματα μοναξιάς, απομόνωσης και ντροπής. Σπάνια μιλούν για τον εκφοβισμό που δέχονται. Διακατέχονται από υψηλά επίπεδα άγχους και φόβου (Craig 1998, Solberg&Olweus 2003) με αποτέλεσμα να εκδηλώνουν έντονη σχολική άρνηση και χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Εκδηλώνουν, επίσης σωματικά προβλήματα όπως πόνους στην κοιλιά, συχνούς πονοκεφάλους, διαταραχές ύπνου και ενούρησης, και πολλά άλλα ψυχοσωματικά.

Ο εκφοβισμός επιφέρει αρνητικές συνέπειες τόσο στα θύματα όσο και στους θύτες. Μελέτες αποκαλύπτουν πως οι δράστες σχολικού εκφοβισμού μετατοπίζουν την βία στην ενήλικη ζωή τους, μέσα στον εργασιακό τους χώρο. Τα παιδιά που σκορπούν τον φόβο κατά την διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας υιοθετούν και αναπτύσσουν πρότυπα συμπεριφοράς τα οποία διατηρούν και στην ενήλικη ζωή τους. Επομένως, αυτά τα παιδιά-θύτες έχουν περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν αδικήματα και να εξελιχθούν σε παραβατικούς και αντικοινωνικούς ενήλικες. (ΕΨΥΠΕ: ενδοσχολική βία και εκφοβισμός.)

Η έννοια της κοινωνικο-οικολογικής προσέγγισης (chicago school/ecological school, 1920-1930, urban sociology)

Τα μοντέλα αυτά εισήχθησαν στις μελέτες πόλεως (αστικές) από κοινωνιολόγους της Σχολής του Σικάγο μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο σαν αντίδραση στην περιορισμένη οπτική σκοπιά των ερευνών που διεξήγαγαν αναπτυξιακοί ψυχολόγοι. Γεφυρώνουν το κενό μεταξύ μιχεβιοριστών (συμπεριφορικών θεωριών) και ανθρωπολογικών. Εισήχθησαν σαν μοντέλα αντίληψης το 1970 και θεωρητικοποιήθηκαν –επισημοποιήθηκαν- από τον αναπτυξιακό ψυχολόγο Bronfenbrenner μέχρι το θάνατό του το 2005, (Bronfenbrenner, U 2005). Making human beings human: Bioecological perspectives on human development.). Η συμβολή της έρευνάς του και η θεωρία του βοήθησε στο ν' αλλάξει η οπτική της αναπτυξιακής ψυχολογίας, δίνοντας προσοχή στον τεράστιο αριθμό των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιρροών στην παιδική ανάπτυξη. Πρόκειται για μια ολιστική προσέγγιση που τα τελευταία χρόνια αξιοποιείται και μέσω των προγραμμάτων πρόληψης της βίας στοχεύοντας στην αλλαγή του κλίματος στο χώρο του σχολείου ώστε αφενός να μην αναπαράγει τη βία και αφετέρου στην κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν την εκδήλωση αυτής. Στόχος είναι να σταματήσει η βία προτού ξεκινήσει μέσω της ταυτόχρονης δράσης σε πολλαπλά επίπεδα –ατομικό, σχέσεων, κοινότητας, κουλτούρας/πολιτισμικό- κατά συνέπεια οι παρεμβάσεις αφορούν όλους, ξεκινώντας από την σχολική κοινότητα –μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς- και καταλήγοντας στην κοινωνία ακολουθώντας μια ενιαία στρατηγική πρόληψης και παρέμβασης (Dahlberg LL, Krug EG, Krug E, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R 2002). Ουσιαστικά αναφερόμαστε σε μια συστημική προσέγγιση αφού η εκδήλωση και έκφραση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι και κοινωνικό φαινόμενο. Και τούτο γιατί το άτομο ζει σε ένα κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον από το οποίον επηρεάζεται και το οποίον επηρεάζει, υπάρχουν επομένως αλληλεπιδράσεις και όχι μονάχα σε ένα επίπεδο όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα, η ταυτόχρονη προτεινόμενη δράση του μοντέλου έγκειται στα εξής τέσσερα επίπεδα:

ΑΤΟΜΙΚΟ: Το πρώτο επίπεδο προσδιορίζει τη βιολογική και την προσωπική ιστορία του κάθε ατόμου και τους παράγοντες που αυξάνουν την πιθανότητα να γίνει αυτό θύμα ή θύτης βίας. Ορισμένοι από αυτούς τους παράγοντες είναι η ηλικία, η εκπαίδευση, το εισόδημα, τη χρήση ουσιών, ή ιστορικό κακοποίησης. Οι στρατηγικές πρόληψης σε αυτό το επίπεδο συχνά έχουν σχεδιαστεί για να προωθούν στάσεις, πεποιθήσεις και συμπεριφορές που οδηγούν τελικά στην πρόληψη της βίας. Ειδικές προσεγγίσεις μπορεί να περιλαμβάνουν εκπαίδευση, την κατάρτιση και τις δεξιότητες/στάσεις ζωής. (Espelagee, D. L&Swearer, S.M. 2010)

ΔΙΑΤΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ/ΣΧΕΣΕΩΝ: Το δεύτερο επίπεδο εξετάζει τις στενές σχέσεις που μπορούν να αυξήσουν τον κίνδυνο βίωσης βίαιων εμπειριών είτε σαν θύμα ή θύτης. Ο πλησιέστερος κοινωνικός κύκλος – οι συμμαθητές ενός ατόμου, οι συνεργάτες και τα μέλη της οικογένειας- επηρεάζει τη συμπεριφορά των ατόμων και συμβάλλει στο ευρύ φάσμα της ενδεχόμενης εμπειρίας τους. Οι στρατηγικές πρόληψης σε αυτό το επίπεδο μπορεί να περιλαμβάνουν την ανατροφή των παιδιών ή των προγραμμάτων πρόληψης με επίκεντρο την οικογένεια, καθώς και τη καθοδήγηση και προγραμμάτων από ομότιμους/συνομήλικους με στόχο τη μείωση των συγκρούσεων, τις δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων, και την προώθηση υγιών σχέσεων. (Espelagee, D. L&Swearer, S.M. 2010)

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: Το τρίτο επίπεδο διερευνά τις διαδικασίες και συνθήκες που υφίστανται σε χώρους , όπως σχολεία, χώρους εργασίας, και τις γειτονίες, στους οποίους δημιουργούνται οι κοινωνικές σχέσεις και επιδιώκει να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά αυτών των συνθηκών και διαδικασιών που σχετίζονται με την θυματοποίηση ή τους δράστες της βίας. Οι στρατηγικές πρόληψης σε αυτό το επίπεδο είναι συνήθως σχεδιασμένες για να επηρεάσουν το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, όπως τη μείωση της κοινωνικής απομόνωσης, τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης και παροχής ευκαιριών στις γειτονίες, καθώς και τη βελτισποίηση του κλίματος, και των πολιτικών στο σχολείο και στο χώρο εργασίας. (Espelagee, D. L&Swearer, S.M. 2010)

ΔΙΕΥΡΥΜΕΝΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ: Το τέταρτο επίπεδο εξετάζει τους γενικούς παράγοντες της κοινωνίας που συμβάλουν στη δημιουργία ενός κλίματος στο οποίο ενθαρρύνεται ή αναστέλλεται η βία. Οι παράγοντες αυτοί περιλαμβάνουν κοινωνικές και πολιτιστικές νόρμες που υποστηρίζουν τη βία ως ένα αποδεκτό τρόπο για την επίλυση των συγκρούσεων. Άλλοι διευρυμένοι κοινωνικοί παράγοντες περιλαμβάνουν την υγεία, την οικονομία, την εκπαίδευση και κοινωνικές πολιτικές που συμβάλλουν στη διατήρηση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. (Espelagee, D. L&Swearer, S.M. 2010)

Κάποια από τα προγράμματα πρόληψης που χρησιμοποιούνται τόσο διεθνώς όσο και στην χώρα μας και έχουν ως θεωρητικό υπόβαθρο το ανωτέρω αναφερόμενο και ενέχουν την εφαρμογή της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι τα εξής: Το Νορβηγικό Μοντέλο Dan Olweus, Το Φιλανδικό Μοντέλο Kivakoulou, Τα Μοντέλα Συνομηλίκων/Μοντέλα Διαμεσολάβησης (Peer Supporters), Ο Συνήγορος του Παιδιού και η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων, καθώς και τα δύο προγράμματα της Ε.ΨΥ.ΠΕ για την πρόληψη της βίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Stop!Στην Ενδοσχολική Βία και ΚΑΤΑ-νοώντας τον Σχολικό Εκφοβισμό αντίστοιχα. Επί παραδείγματι κάποιοι τεχνικοί χειρισμοί για τη πρόληψη της βίας που προτείνονται από το Νορβηγικό Μοντέλο D.O., αφορούν σε:

- Σύνταξη σχολικής επιτροπής ενάντια στον εκφοβισμό
- Σύνταξη δικαιωμάτων-υποχρεώσεων-καθηκόντων για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας

- Αυξημένη επίβλεψη του σχολικού χώρου
- Συνεργασία με τους γονείς
- Συζητήσεις στην τάξη σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού
- Συζητήσεις για τις επιπτώσεις της βίας στο άτομο
- Σύνταξη κανόνων της τάξης
- Προαγωγή συνεργατικών αλληλεπιδράσεων
- Παροχές ευκαιριών για την ΘΕΤΙΚΗ έκφραση της επιθετικότητας(π.χ μέσω της άθλησης)
- Παροχή βοήθειας από μαθητές σε συνομηλίκους τους(peer supporters) (www.antibullyingnetwork.gr)

Η Έννοια της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, τα προγράμματα και οι τεχνικές πρόληψης ή παρέμβασης που χρησιμοποιούνται προωθούν συνεργατικές πολιτικές μεταξύ θύματος και θύτη και εμπλέκουν όλη την κοινότητα. Κρίνεται επομένως σκόπιμο στο σημείο αυτό ν' αναλυθεί η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Η Επανορθωτική ή Αποκαταστατική Δικαιοσύνη γενικά, αφορά σε μία διαδικασία μεταφοράς της επίλυσης της διαφοράς από τις αίθουσες των δικαστηρίων και την επαναπροσδιορίζει σε ζήτημα που αφορά στο θύμα, στο δράστη και την τοπική κοινότητα. Οι ενδιαφερόμενες πλευρές συναντώνται σε χώρους όπου με ασφάλεια και την παρουσία ειδικών συζητούν και επιλύουν τη διαφορά με σκοπό την επίτευξη κοινωνικής ειρήνης. Βασικό σημείο αποτελεί, η αναβάθμιση του ρόλου του θύματος όπου από απλός παρατηρητής μετατρέπεται σε ενεργό υποκείμενο. Από την άλλη, ο δράστης καλείται ν' αναλάβει τις ευθύνες του απέναντι στο άτομο που έβλαψε, αλλά και να καταλάβει το μέγεθος της ζημίας που επέφερε λόγω της παραβατικότητάς του. Η αποκατάσταση των σχέσεων επέρχεται με την επανατοποθέτηση της κοινωνικής ισότητας στις σχέσεις που έχουν διαταραχθεί. Πιο συνοπτικά αναφέρουμε:

- Εισήχθη από τον Albert Eglash το 1977
- Οικειοθελής ευκαιρία τόσο στο θύτη όσο και στο θύμα να αποκαταστήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις
- Ανάγεται σε τρία επίπεδα: το αξιακό επίπεδο (συμμετοχική δημοκρατία, διαμόρφωση αποφάσεων από τη βάση προς την κορυφή κ.ά.), το επιστημονικό-εγκληματολογικό επίπεδο ανάληψη ατομικής ευθύνης από τον δράστη, επανόρθωση της ζημίας ή βλάβης των θυμάτων κ.ά.) και το επίπεδο των εφαρμοσμένων πρακτικών (ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων, διαμεσολάβηση κ.ά.) (Αρτινοπούλου. Β. 2010)

Χαρακτηριστικά Επανορθωτικών Μοντέλων

- Εμπλοκή της κοινότητας στην επίλυση της σύγκρουσης
- Ισότιμη συμμετοχή δράστη και θύματος στη διαδικασία
- Αποκατάσταση ελέγχου ταυτόχρονα με κοινωνική υποστήριξη

- η Επανορθωτική Δικαιοσύνη εφαρμόζεται επιτυχώς στη Νορβηγία.

Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων/Μοντέλα Συνομηλίκων (Peer Supporters/Mediation)

Συνεχίζοντας, παραθέτουμε ένα ακόμη πρόγραμμα σημαντικής βαρύτητας, εκείνο της «Διαμεσολάβησης των Συνομηλίκων» που έχει υλοποιηθεί ήδη πιλοτικά σε δύο σχολεία το 2013-2014 και σε τρία το έτος 2014-2015 και προβλέπεται συνέχισή του. Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει εθελοντές μαθητές οι οποίοι υπό την εποπτεία ενηλίκων –εκπαιδευτικών- παρέχουν βοήθεια και υποστήριξη στους συνομηλίκους τους, υλοποιώντας δράσεις και ενέργειες κατά του σχολικού εκφοβισμού. Η διαδικασία της διαμεσολάβησης αφορά σε μια ακολουθία πράξεων που είναι ως εξής:

- Η διαδικασία επίλυσης μιας σύγκρουσης στο πλαίσιο της σχολικής ζωής
- μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων με
- τη βοήθεια ουδέτερων μαθητών, των μεσολαβητών μέσα από μια δομημένη διαδικασία με
- σαφή όρια
- ενεργητική συμμετοχή και
- άμεση επικοινωνία των μερών (Αρτινοπούλου. Β. 2010)

Οι στόχοι της διαμεσολάβησης είναι πολλαπλοί και προωθούν ακριβώς την έννοια της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης που αναφέρθηκε και αναλύθηκενωρίτερα. Έτσι, τους ορίζουμε ως εξής:

- Να γίνει γνωστό το αντικείμενο της φιλονικίας
- Να διαχειριστούν τη φιλονικία χωρίς να καταφύγουν σε αυθεντίες
- Να επανεξετάζουν κάθε άποψη
- Να καταλήγουν σε συμφωνία
- Να βρίσκονται λύσεις χωρίς να υπάρχουν ηττημένοι (Αρτινοπούλου. Β. 2010)

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του 2^{ου} Γυμνασίου του Ασπροπύργου όπου μετά το πέρας του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Comenius σε συνεργασία με σχολεία του εξωτερικού για την αντιμετώπιση της βίας, οι ομάδες έχουν παραμείνει και έχουν μετονομαστεί σε «Ομάδες Φιλίας», διεξάγοντας παρά τις αντιξοότητες πολύ θετικά αποτελέσματα.

Στο σημείο αυτό, οφείλουμε να παραθέσουμε τους στόχους που επιτυγχάνουν τα Επανορθωτικά Προγράμματα όπως:

- Μείωση των βίαιων συμπεριφορών και αποφυγή διάλυσης των φιλικών σχέσεων
- Μείωση πειθαρχικών προβλημάτων και αποβολών
- «Απελευθέρωση» των εκπαιδευτικών από το ρόλο της «αστυνόμησης»
- Ενδυνάμωση της ατομικότητας και της ισότητας

- Ανάπτυξη στρατηγικής ώστε να διαχειρίζονται με αυτό τον τρόπο και μελλοντικά τους προβλήματα
- Βελτίωση του κλίματος του σχολείου (Αρτινοπούλου. Β. 2010)

Οι Συνήγοροι του Παιδιού και οι Σύμβουλοί τους

Οι περισσότεροι Συνήγοροι του Παιδιού (στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο) έχουν δημιουργήσει διάφορους μηχανισμούς για να μπορούν να έρχονται σε επαφή με τις απόψεις και τους προβληματισμούς των παιδιών της χώρας τους. Κάποιοι Συνήγοροι (όπως της Κύπρου και της Φινλανδίας, για παράδειγμα) χρησιμοποιούν την Βουλή των Εφήβων ή την «Παιδοβουλή» (όπως λέγεται στην Κύπρο) της χώρας τους προκειμένου να είναι ενήμεροι για τα θέματα που απασχολούν τα παιδιά της χώρας τους, κάποιοι έχουν μικρές ευέλικτες ομάδες εφήβων συμβούλων (όπως η Σκωτία και η Ουαλία), κάποιοι έχουν μεγάλες ομάδες παιδιών τα οποία συμβουλευονται, κυρίως μέσω διαδικτύου (Δανία), κάποιων οι ομάδες προέρχονται από συγκεκριμένη περιοχή (Σουηδία, Νορβηγία), ενώ άλλων οι ομάδες εκπροσωπούν ολόκληρη την επικράτεια (Βόρεια Ιρλανδία, Σκωτία, κ.ά.). Επίσης οι περισσότεροι Συνήγοροι του Παιδιού επισκέπτονται τακτικά τα σχολεία και τα ιδρύματα παιδικής προστασίας, όπου συζητούν με τα παιδιά, ενώ πολλοί διοργανώνουν ειδικές εκδηλώσεις, έρευνες και καμπάνιες με την συμμετοχή των παιδιών. (Sarouna. Μ. 2008)

Στην χώρα μας, ο Συνήγορος του Παιδιού αποτελεί «παρακλάδι» της Ανεξάρτητης Αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη δημιουργώντας δράσεις, ενημερωτικές ημερίδες και παρεμβάσεις σε θέματα που αφορούν στην προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών καθώς και τα τελευταία χρόνια σε θέματα που αφορούν στη βία (ενδο-οικογενειακή βία, σχολικός εκφοβισμός). Το 2009, δημιουργήθηκε η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων η οποία είχε διετή διάρκεια και αποτελούνταν από είκοσι αγόρια και κορίτσια μεταξύ 13-17 χρονών. Το 2011 δημιουργήθηκε η δεύτερη ομάδα που είχε πάλι διετή θητεία. Στο σημείο αυτό, κλείνοντας οφείλουμε όλοι να θυμόμαστε, ότι το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης αποτελεί τις απολήξεις ενός διηνεκούς. Κάθε μέλος της σχολικής κοινότητας **έχει ρόλο και ευθύνη** για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η εμπλοκή του καθενός έχει να κάνει με την ιδιότητα, τη σοβαρότητα, τη συχνότητα και την ένταση του περιστατικού.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Bronfenbrenner, U. (2005). Making human beings human: Bioecological perspectives on human development.)

Dahlberg LL, Krug EG. Violence-a global public health problem. In: Krug E, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, eds. World Report on Violence and Health. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2002:1–56.

Espelagee, D.L@Swearer, S.M. (2010). Bullying in North American Schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention (2nd ed.). New York: Routledge

Olweus, D (1993). Bullying at school: What we know and what we can do. Cambridge, MA: Blackwell Publishers, Inc

Olweus D.,2009.Εκφοβισμός και Βία στο Σχολείο. ΑΘΗΝΑ: Ε.ΨΥ.ΠΕ.

Dan Olweus *Aggressions in the schools: Bullying and whipping boys* στη Σουηδία το 1978. (Smith@Brain, 2000).

Kochenderfer-Ladd&Skinner, 2002, Solberg&Olweus, 2003.

Sapouna, M. Bullying in Greek primary and secondary schools, *School Psychology International*, 29 (2),199-213, (2008).

Tim Field, 2001, *Bullycide: Death and Playtime*.

Αικ. Νεστορίδου, Α. Καρακάση. Θ. Ζαγκάλης. Α. Δασκαλάκη, "το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, "τεχνολογικά χρονικά, τεύχος 22, σελ 22 - 24, 2010 Σταύρος Π. Κυριακίδης, "θύτες και θύματα: ερευνητικά δεδομένα και τρόποι αντιμετώπισης της θυματοποίησης στο σχολείο" *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 122 Α. 2007, 91-106 Κοκκέβη Α. , Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. "Έφηβοι και βία. Πανελλήνια έρευνα στους μαθητές 2010, ΕΠ.

Αρτινοπούλου Β. *Επανορθωτική Δικαιοσύνη, Η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοκών συστημάτων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Αρτινοπούλου Β. *Η σχολική Διαμεσολάβηση, Εκπαιδευοντας μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

ΕΨΥΠΕ: ενδοσχολική βία και εκφοβισμός. Αιτίες, επιπτώσεις, αντιμετώπιση. Απαντήσεις στα ερωτήματα των εκπαιδευτικών

Σταύρος Π. Κυριακίδης: *Θύτες και θύματα: Ερευνητικά δεδομένα και τρόποι αντιμετώπισης της θυματοποίησης στο σχολείο, Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, Τεύχος 122 – Α' 2007.*

Ιστοσελίδες

www.antibullyingnetwork.gr

www.bullyingnoway.gov.au